

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk-politisk anknytning

OLLE KRANTZ

Vad är det här för sorts kris egentligen?

Den pågående ekonomiska krisen (recessionen, depressionen, konjunkturnedgången – benämningarna är flera) har vid det här laget fått ett stort antal uttolkningar, och recepten på hur problemen bör lösas ökar i antal. Nyligen har tex Lindbeckkommissionens 113 punkter väckt uppmärksamhet.

Viss eller till och med stor samstämmighet råder bland ekonomer om att marknadsekonomin primat bör stärkas (återupprättas hävdar säkert somliga) och att den verkligen måste fungera. Därmed anser man sig också – åtminstone implicit – ha givit en huvudförklaring till Sveriges ekonomiska problem: de beror på en mängd icke-marknadskonforma ingrepp, åtgärder, regler och lagar. Dessa har varit förbundna med en (alltför) stor offentlig verksamhet undandragen marknadens prövning och med (alltför) stora offentliga utgifter. Ett närmast galopperande budgetunderskott kom som ett brev på posten, när den ekonomiska tillväxten sviktade.

Här skall inte konkreta åtgärder för krislösning diskuteras, även om detta med det perspektiv som anläggs kanske

kunde ligga nära till hands. I stället skall ett försök göras att diskutera krisens karaktär från ekonomisk-historisk synpunkt med en strukturanalytisk tolkningsram.

Den strukturanalytiska ansatsen

Johan Åkermans vetenskapliga verksamhet tillhör i stort sett 1930-, 40- och 50-talen. Den låg vid sidan om den national-ekonomiska huvudfåran som var keynesiansk och hade modellbyggande som viktigt inslag. För att tala med Åkerman generaliserades företagsekonomi i alternativanalytiska modeller eller kalkylmodeller, men man tog ingen hänsyn till hur dessa borde konstrueras utifrån "verkligheten" för att bli relevanta. Nationalekonomin var på väg långt in i abstraktionernas värld. Mot detta satte Åkerman kausalanalysen som skulle ge grunden för relevanta kalkylmodeller. Dessa modeller kan inte vara "alltidgiltiga", utan de måste växla allteftersom de ekonomiska förhållandena och strukturerna växlar.

Därmed kom kausalanalysen eller tidskonomin i centrum och Åkerman ägnade mycken tid och möda åt att ge denna en klar framtoning. I centrum stod strukturbegreppet. Struktur kan enligt Åkerman [1961, s 102], "helt enkelt definieras som ett uttryck för delarnas (sektorernas, gruppernas) inbördes förhållande eller förhållande till totaliteten". I annat sam-

OLLE KRANTZ är professor i ekonomisk historia vid Umeå universitet.

manhang [1949, s 1], definierar Åkerman struktur som "en inom angivna tidsgränser, *strukturgränserna*, tämligen oföränderlig mekanism, varvid oföränderligheten konstateras genom studium av skilda variablers inbördes förhållande under stigande och fallande konjunktur".

Det finns enligt Åkerman ett antal viktiga strukturer, tex produktionsstrukturen, dvs produktionens sammansättning med avseende på sektorer och branscher. Ett annat exempel är den ekonomisk-politiska strukturen, som "uttrycker relationen mellan statens och det enskilda näringslivets maktsfär" (Åkerman [1943, s 41]). Strukturer och strukturskiften kan spåras med hjälp av strukturindikatorer, dvs vissa variabler och/eller variabelkombinationer fastställda enligt bestämda utgångspunkter.

Som nämnts verkar inom strukturperioderna tämligen oföränderliga mekanismer och dessa skiljer sig mellan perioderna. Man kan därmed, när undersökningens tidsomfång är tillräckligt stort, finna periodiska regelbundenheter och göra historiska generaliseringar. Men det är viktigt att understryka att dessa gäller enbart för den undersökningsperiod och den region som valts. Försöker man gå utanför dessa tidsmässiga och geografiska gränser och göra de historiska generaliseringarna allmängiltiga, har man också gått utanför strukturanalysens ramar och närmat sig teorier om långsiktiga regelbundenheter. Här dominerar långvägsteorierna, där Kondratieffs namn är välkänt. Gemensamt är att de innefattar regelbunden 40–60-åriga fluktuationer som skall ha funnits i den kapitalistiska ekonomin åtminstone sedan mitten av 1700-talet och att de anger vissa bestämda drivkrafter; teknologiska faktorer nämns ofta. Genom att dessa teorier anses allmängiltiga tillåter de prediktion: nästa uppgång börjar år 19xx, nästa kris kommer år 20xx etc.

Långvägsteorierna har ifrågasatts, och bla har Eklund [1980] framfört vägande

kritik. Man har exempelvis pekat på att endast fyra långa vågor kan urskiljas. Därmed är de för få för att teorierna skall kunna prövas. Dessutom har omvälvande händelser dominerat skeendet. Dessa, särskilt krigen, har varit så genomgripande att de eliminerat eventuella effekter av långvägsmekanismerna. Som utlösande faktorer har en ansamling av basinnovationer angetts, men också detta har kritiserats. Viktiga kritiska synpunkter har framförts av Solomou [1987, s 8]. Han hävdar att existensen av långa vågor i den gängse meningen egentligen förutsätter en strukturell oföränderlighet. En vågrörelse av enhetligt slag kan endast ske inom ramen för en enhetlig struktur. Skulle strukturen förändras måste nya mönster med andra kännetecken än de "gamla" långa vågorna träda fram.

Det är sålunda viktigt att framhålla att strukturanalys inte skall sammanblandas med allmängiltig teori. Strukturanalysen gäller endast den period och den nation (region etc) som studeras, och den är sålunda en ekonomisk-historisk metod.

Strukturanalys i praktiken

Det finns ett antal exempel på strukturanalys. Flera av Åkermans studier kan nämnas (tex [1943] och [1949]). Den idag kanske mest kände ekonomen i den strukturanalytiska traditionen är Erik Dahmén (se tex [1950], [1980] och [1988]). Han är inriktad på ett mikro-till-makro-perspektiv och inte minst viktigt är att han har tillfört analysen en uppsättning begrepp och termer. Han betonar dock vanligen inte det långsiktiga strukturanalytiska perspektivet. En annan strukturanalytiskt orienterad forskare är Ingvar Svernilson, vars arbeten i hög grad präglas av ett makro-till-mikro-perspektiv (se tex Svernilson [1954]).

Vid ekonomisk-historiska institutionen i Lund finns en lång strukturanalytisk tradition, som bla beskrivs i Krantz [1987a]. Forskningsprojektet *Strukturför-*

ändringar i svensk ekonomi 1800–1980. *Konstruktion och analys av nationalproduktserier*, som påbörjades 1979 tillhör denna tradition. Tanken var att projektet skulle resultera i en analys baserad på nykonstruerade svenska historiska nationalräkenskaper.¹ En föregripande studie grundad på preliminära serier presenterades i Krantz & Schön [1983].

Denna analys baserades på tre strukturindikatorer för svensk ekonomi 1880–1980, 1) investeringskvoten, dvs de fasta inhemska bruttoinvesteringarnas andel av BNP, 2) maskininvesteringarnas andel av industrins totala investeringar samt 3) exportkvoten, dvs varuexporten i relation till den totala varuproduktionen. Dessa tre serier är helt centrala för den svenska ekonomin, och tanken var att om det finns mönster i deras utveckling kan man dra slutsatser om strukturförändringar i den totala produktionen. En historisk generalisering kunde också göras med utgångspunkt från dessa serier, och den skall i största korthet återges här.

Den svenska ekonomin kännetecknades under undersökningsperioden av ett mönster, där 40–50-åriga perioder av olika karaktär avgränsas av strukturkriser. Dessa inföll i början av 1890-talet, i början av 1930-talet och sannolikt under 1970-talet. Den sistnämnda var svår att exakt tidsfästa eftersom data av för ändamålet konstruerat slag inte fanns att tillgå för tillräckligt lång tid. Var och en av de sålunda avgränsade perioderna består av två faser, en strukturomvandlingsfas och en strukturrationaliseringsfas. Under omvandlingsfasen förnyades den ekonomiska strukturen genom innovationsspridning, snabb investeringsökning och stora byggnadsinvesteringar relativt maskininvesteringarna, främst i industrin. Därtill kommer att expansionen till stor del skedde på hemmamarknaden. Rationaliseringsfasen hade motsatta kännetecken. De nya inslagen från omvandlingsfasen hade nu etablerats och blivit *vested interests*, vilka hämmade tenden-

serna till förnyelse. Övergångarna mellan faserna markeras av omställningskriser, vilka inföll ungefär kring 1910 respektive under 1950-talet. Under perioden 1890–1930 var båda faserna grovt taget av ungefär 20 års längd, men för nästa strukturperiod, 1930–1970-talet, var omvandlingsfasen längre än rationaliseringsfasen; den förra pågick fram till slutet av 1950-talet.

1980- och 90-talens svenska ekonomi i ett strukturanalytiskt perspektiv

Som tidigare framgått bestod underlaget för den antydda historiska generaliseringen av några centrala ekonomiska serier som sträcker sig fram till 1980. Under antagande att 40-åriga strukturperioder existerar även efter 1970-talet med omvandlings- respektive rationaliseringsfaser om vardera 20 år skulle det fortsatta förloppet bli enligt följande. Den tjugoförårsperiod som löper från 1970-talet till idag skulle vara en omvandlingsfas, och den pågående ekonomiska krisen skulle vara en omställningskris av i princip samma slag som kring 1910 och under 1950-talet. Krisen skulle markera övergången till en rationaliseringsfas. En sådan tolkning ges i Schön [1993].

Det skulle givetvis vara möjligt att med dessa utgångspunkter göra en mekanisk framskrivning, och då skulle förutsägelsen bli att mönstret fortsätter med en rationaliseringsfas till ca 2010–2015 då en ny strukturkris skulle infalla, följt av en ny omvandlingsperiod etc, etc. En sådan tolkning av skeendet ligger snubblande nära en långvågsteori. Den skulle vara ett

¹ Alla serier gällande tjänsteproduktionen är sedan länge klara och publicerade i Krantz [1986], [1987b], [1987c] och [1991]. För varusidan har Pettersson [1987] och Schön [1988] utkommit, men här återstår att publicera serier för jordbruk med binäringar samt för utrikeshandel. Därtill har ett arbete om deflatorer publicerats, Ljungberg [1987].

prediktionsinstrument och förlora sin ursprungliga karaktär av historisk generalisering utifrån en strukturanalys. Därmed skulle den vara lika öppen för kritik som andra långvägsteorier. Solomous ovan refererade synpunkter blir tex relevanta, dvs att en i viss mening oförändrad struktur över hela undersökningsperioden skulle förutsättas. Hävdar man att den ekonomiska strukturen är oförändrad under hundratals år när först industrialisering och sedan expansion av "tjänstesamhället" sker i samband med ekonomisk tillväxt närmar man sig *contradictio in adiecto*.

En strukturanalytisk ansats kräver i stället i enlighet med vad som framhållits ovan att det ekonomiska händelseförloppet under en tillräckligt lång tidsperiod fram till idag behandlas varvid relevanta strukturindikatorer används. En "uppdatering" av de i Krantz & Schön [1983] använda indikatorerna kan vara ett lämpligt steg i en sådan analys med syfte att pröva om samma mönster råder efter 1970-talet som tidigare.²

Den första indikatorn, investeringskvoten, finns i *Figur 1*. Det tidigare nämnda mönstret med gränser kring 1890, ca 1910 och i början av 1930-talet avtecknar sig, och ytterligare ett trenderbrott infaller under 1960-talet. Det är sannolikt att det sk miljonprogrammet bidrog till att förskjuta trenderbrottet framåt i tiden. Annars hade förloppet troligen legat mer i fas med övriga strukturindikatorer och visat ett brott under 1950-talet. Efter strukturkriserna på 1890-talet och 1930-talet tar kvoten rejäl fart uppåt. Det skulle finnas anledning förvänta en motsvarande uppgång efter 1970-talets kris om den var en strukturkris av samma slag som de tidigare och om de ekonomiska mekanismerna var desamma. En uppgång under 1980-talet finns också, men den inskränker sig till tre år, 1987–89. Enligt de preliminära talen för 1992 är investeringskvoten nere på samma nivå som under de senare åren på 1970-talet. Här finns visserli-

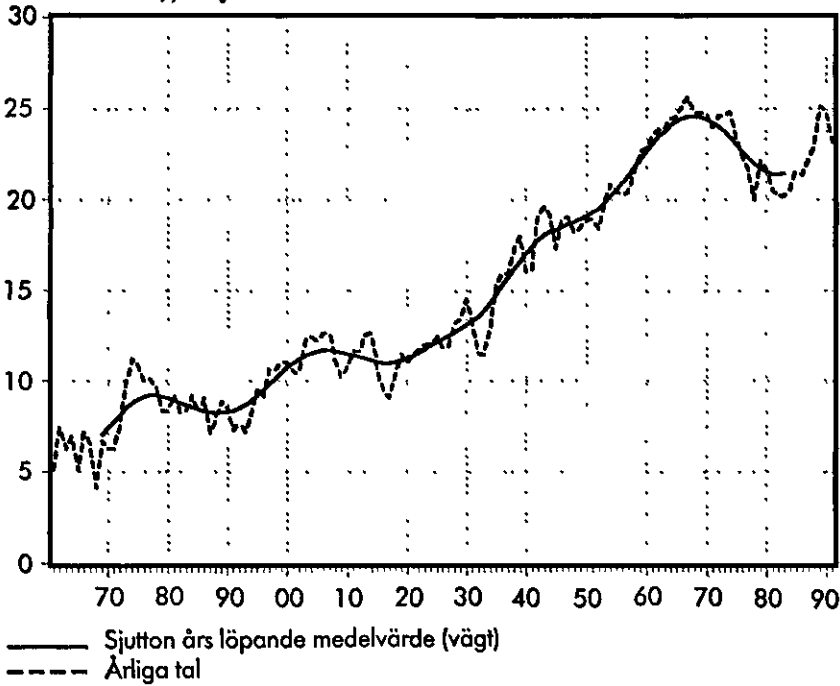
gen ett antal osäkerhetsfaktorer som gör att några helt säkra slutsatser inte kan dras, men det förefaller klart att de karaktäristiska tendenserna efter de tidigare kriserna inte upprepas efter 1970-talets nedgång.

Nästa strukturindikator i Krantz & Schön [1983] var maskininvesteringarnas andel av industrins totala investeringar, här illustrerade i *Figur 2*. Om det tidigare långsiktiga mönstret skulle finnas efter 1970-talets kris skulle en nedgång i serien kunna urskiljas, dvs byggnadsinvesteringarna skulle öka långsiktigt relativt maskininvesteringarna. Men så tycks inte vara fallet. Fluktuationer sker men på en allt högre nivå för kurvan. Ett förlopp av den tidigare karaktären kan svårigen urskiljas.

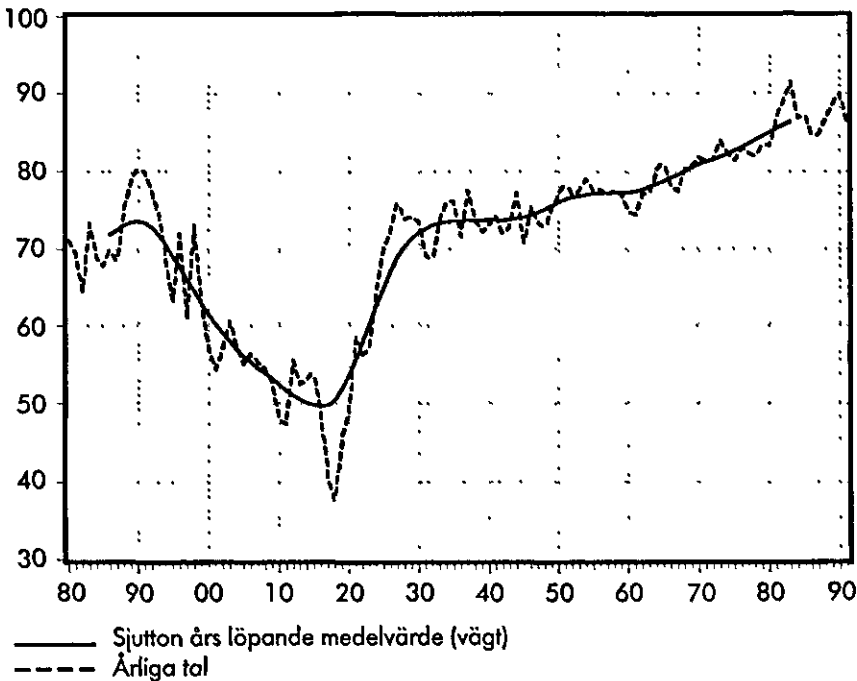
För den tredje indikatorn, exportkvoten, användes i Krantz & Schön [1983] den totala exporten i relation till den summerade produktionen i jordbruk och industri. Under senare decennier har industrin fullständigt dominerat varför industriexporten relativt industriproduktionen, givetvis i fasta priser, kan användas, och i *Figur 3* visas denna relation. De "vanliga" gränserna kan också noteras där, men vad gäller förloppet efter 1970-talet, är den helt dominerande tendensen en fortsatt och kraftig uppgång. Om mönstret från tidigare strukturkriser gällt skulle ett trenderbrott ha infallit under 1970-talet, och en nedåtgående riktning för exportkvotens långsiktiga utveckling ha satt in. Hemmamarknaden skulle ha fått stor betydelse för de nya inslagen i ekonomin, vilka sedan skulle ha vuxit sig starka och under 1990-talet givit upphov till så starkt ökad export att trenden för exportkvoten skulle blivit uppåtgående

² Underlag för samtliga diagram har tagits fram inom det ovan angivna projektet. Det är utom vad gäller exportserien desamma som användes i Krantz & Schön [1983]. För tiden efter 1980 används data från SCBs nationalräkenskaper.

Figur 1 Den svenska investeringskvoten (totala inhemska investeringar i procent av BNP), volym 1861–1991.

Figur 2 Maskininvesteringar i procent av totala investeringar i industri 1880–1991, fasta priser med 1910/12 som bas.

igen. Men något sådant förlopp finns inte.

Dessa strukturindikatorer visar alltså inte några tecken på att 1970-talets strukturkris var av samma slag som 1890-talets eller 1930-talets och att det strukturmönster som rådde efter dessa skulle ha upprepats. Men att någon form av djupgående förändring skedde under 1970-talet är ett rimligt och föga originellt påstående. Det är tillräckligt att peka på att tillväxten av BNP per capita minskade kraftigt, från 3,3 procent per år 1950–73 till 1,8 procent per år 1973–89, och att tillväxtminskningen var internationell (Maddison [1991, s 49]).

Det är egentligen ingalunda märkligt att det tidigare mönstret modifierats eftersom förskjutningar mellan produktionssektorer skett sedan lång tid. De institutionella förhållandena har också förändrats i grunden. Enligt en historiskt sett något tvivelaktig terminologi har industrisamhället givit plats för tjänstesamhället. Tjänsteproduktionen i offentlig men också privat regi har expanderat och den offentliga sfären i ekonomin har fått en helt annan dignitet än tidigare. Därmed existerar knappast den förutsättning för en långvågsteori, som gäller att strukturen skulle vara oförändrad under mycket lång tid.

Johan Åkerman hade en särskild strukturindikator, som han kallade x/y -relationen, för statens och den ekonomiska politikens roll (se även Krantz [1984]). Denna indikator anger den ekonomisk-politiska strukturens förändringar. Nu är det visserligen välkänt att en mängd möjliga definitioner av den offentliga sektorn finns, men en tänkbar operationalisering är den offentligt bedrivna tjänsteproduktionens (exklusive affärsdrivande verk) andel av BNP, som återges i *Figur 4*. Det kan noteras att expansionen började redan före 1950-talet, att andelen accelererade från mitten av 1960-talet och att ökningen tycks ha upphört under 1980-talet. En annan indikator skulle kunna vara den offentliga utgiftsandel. Den visar ungefär

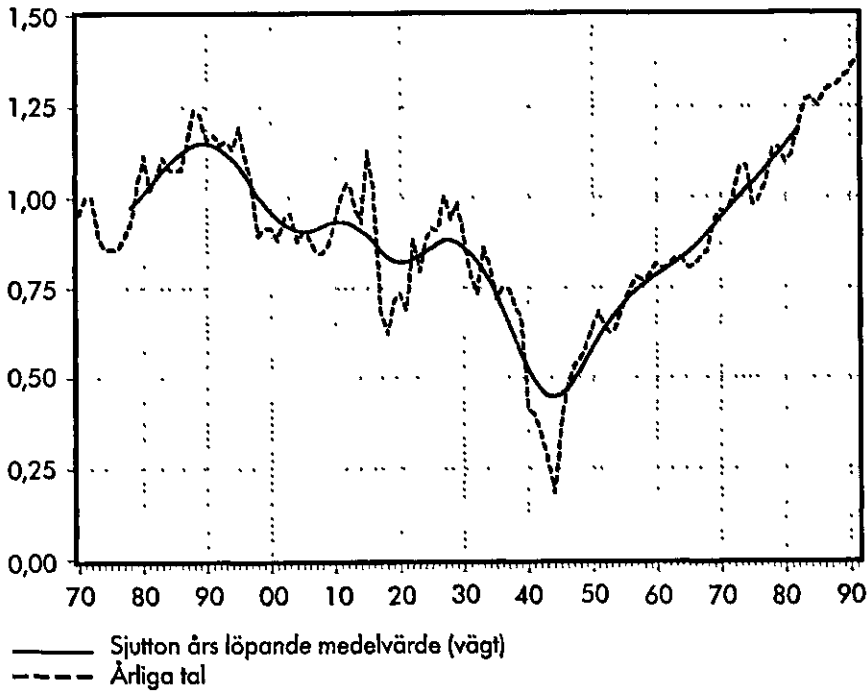
samma förlopp som kurvan i *Figur 4*, men givetvis på en högre nivå.

Den starkt ökade offentliga aktiviteten som indikeras i diagrammet har rimligtvis påverkat tillväxt och transformation i alla delar av ekonomin. Den bidrog till att de institutionella och politiska ramarna för industriproduktionen från 1970-talet, då strukturkrisen uppträdde, var radikalt annorlunda än efter de förra strukturkriserna, alltså på 1890- och 1930-talen. Den offentliga aktiviteten medförde förpliktelser och "bördor" för företagen, men den kunde också ge fördelar genom formell och/eller informell interaktion med olika myndigheter.

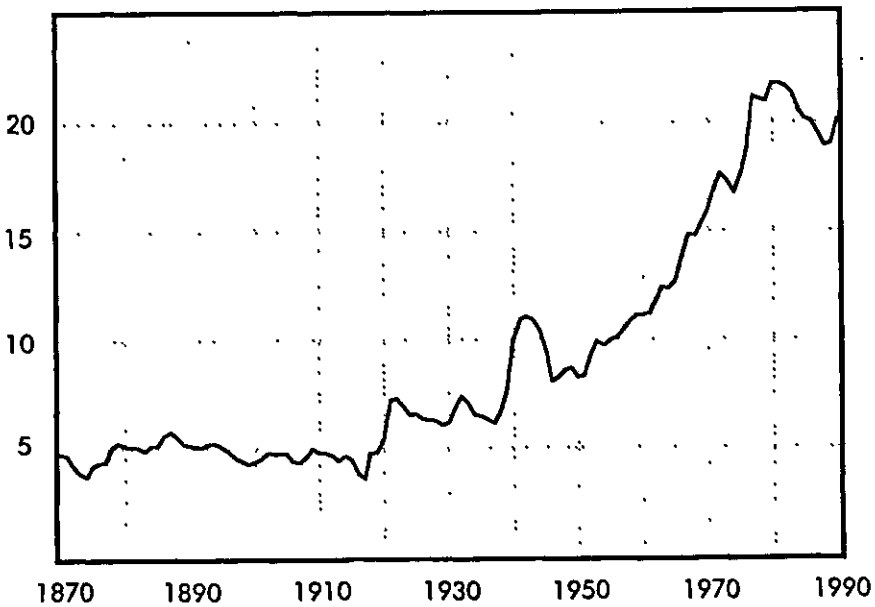
Enligt det tidigare mönstret skulle en förnyelse- och omvandlingsprocess ha kommit igång efter strukturkrisen under 1970-talet, men denna kris kunde inte värka ut till följd av de nya institutionella och politiska förhållandena. Därför gick den ekonomiska förnyelsen och omvandlingen trögt och den kan ibland ha förkvävt helt. De institutionella förhållandena och förnyelseklimatet var långtifrån alltid bättre i Sverige än i andra länder där formellt svenska företag var verksamma. Genom att företagen växt och internationaliserats och därmed under andra hälften av 1900-talet blivit allt mindre svenska kunde de anpassa sin expansion och sitt förnyelsearbete och efter omständigheterna förlägga dessa aktiviteter till andra länder. Därtill kan läggas att med en expansion i storföretagen blev allt mer av den övriga industrin beroende av dessa genom underleverantörssystem etc. Den svenska ekonomin har därmed integrerats allt mer i den internationella och blivit allt mindre svensk.

Men företag kunde också genom aktivt agerande och interagerande med offentliga organ befästa trögheter och etablerade intressen. Talet om och kritiken mot "industriakuten" i slutet av 1970-talet har fog för sig. Volvos Uddevallafabrik och SAABs tillverkning i Malmö är goda exempel på föga strukturförnyande sats-

Figur 3 Industriexport i relation till industriproduktion, volym 1870–1991. Index 1910/12 = 1.

Figur 4 Offentlig tjänstproduktion i procent av BNP 1870–1990. Löpande priser.

ningar som hörde 1980-talet till. Vad avser politiska åtgärder kan tillfogas att devalveringarna i slutet av 70- och början av 80-talet och "eftervården" av dem knappast drev på omvandling och förnyelse i ekonomin.

Organisationerna på arbetsmarknaden bör också nämnas i det här sammanhanget. Mellan dessa, främst LO och SAF, rådde under de första decennierna efter andra världskriget en viss balans, som manifesterades i centrala avtalsuppgörelser. Men förändringar i ekonomin, särskilt den ökade tjänsteproduktionen, som till stor del var offentligt bedriven (se *Figur 4*) medförde att nya grupper och organisationer växte sig starka, och grunderna för interaktionen mellan LO och SAF förändrades.

Man finner sålunda från 1970-talet och framåt en interaktion mellan stat och företagssektor och även mellan stat och fackliga organisationer. I vissa sammanhang, när det t ex gällt att "rädda företaget" har också konsensus rått mellan företag och fack, men som helhet får ändå denna relation betecknas som mindre stark. Inte minst genom företagets internationalisering har balansen mot facket ändrats. När det bedömts förenligt med företagets intressen har verksamheten helt eller delvis kunnat förläggas utomlands.

Förhållandena mellan stat, företag och fackliga organisationer verkade alltså mot snarare än för strukturell förnyelse och omvandling. De olika former av *vested interests* som växte sig starka under rationaliseringsfasen fram till 1970-talet i alla dessa samhällssegment var för starka för att snabbt brytas ner. Under 1890- och 1930-talen fanns inte rigiditeter av det här slaget utan etablerade intressen som växt fram under de föregående rationaliseringsperioderna kunde snabbt brytas ner och ge plats för genomgripande förnyelse- och omvandlingsprocesser. Tendenser till sådana processer har givetvis funnits under de senaste decennierna och varit

långtifrån obetydliga, t ex storvarvens utslagning, stålindustrins rationalisering och forskningsbyarnas utveckling. Elektronikområdet kan också nämnas. Allt var inte präglad av tröghet, mörker och elände, men en genomgripande omvandling och förnyelse saknades.

Vidare gäller att strukturomvandlingsproblem inte enbart funnits i varuproduktionen utan också i tjänsteproduktionen. Tidigare, särskilt från 1930-talet, ökade den offentliga sektorn under förnyelse. Det tidigare byråkratiska systemet ansågs inte lämpat för nya, tjänsteproducerande verksamheter utan ett nytt byggdes upp. Men under rationaliseringsfasen från 1950-talet stelnade också dessa. Stora system i sjukvård, utbildning etc växte upp och de medförde petrifiering. Det är först under de senaste åren som omvandlingstrycket blivit så starkt att stelheter har börjat luckras upp.

Sammanfattande synpunkter

Kortsiktiga orsaksangivelser till den nu rådande ekonomiska nedgången förekommer ofta, enskilt eller i olika kombinationer: spekulationsboomen under 1980-talet med åtföljande kraftiga ökningar och därefter snabba fall i fastighetsvärdena, bankkris, skattesystemets omläggning med stark ökning av sparandet på konsumtionens bekostnad, vilket påverkade efterfrågeriktningen, realräntans snabba ökning, hård inflationsbekämpning etc. Men dessa faktorer och förstärkande samband mellan dem hade under andra strukturella omständigheter inte behövt märkas på samma sätt som nu. Nu blev de i stället utlösande faktorer för en kris som tidigare legat latent, en strukturkris. Strukturanalys behövs för att centrala långsiktiga mekanismer skall kunna blottläggas och kortsiktiga förklaringar balanseras.

Strukturkrisen anlades redan på 1970-talet, men den bröt inte ut med full kraft på grund av de institutionella förhållan-

den som rådde under detta decennium och det följande. Dessa förhållanden tycks ha inneburit starkare trögheter i Sverige än internationellt. Inslagen i vad som kommit att benämnas en svensk modell, stark stat, starka fackliga organisationer, en ovanligt stor andel storföretag, konstituerade dessa trögheter. Men de underliggande och djupgående svenska ekonomiska strukturproblemen doldes för en tid av att en viss ekonomisk tillväxt ägde rum. Till den bidrog för Sveriges del ett par devalveringar, som dock även verkade strukturkonserverande. I början av 1990-talet blottades emellertid problemen i ett slag till följd av de ovannämnda kortsiktiga orsakerna tillsammans med rubbningar i den internationella ekonomiska och politiska situationen.

Det svenska ekonomiska förloppet efter 1970-talet är inte en direkt fortsättning på det långsiktiga strukturella förändringsmönster som rådde fram till dess. Tidigare förekom strukturkriser under några år och de följdes sedan av en förnyelse- och omvandlingsfas. Men tiden efter 1970-talet, då en strukturkris började göra sig gällande är inte en förnyelse- och omvandlingsfas av gammalt märke. I stället var stelheter och trögheter, som vuxit sig starka under 50-, 60- och 70-talens rationaliseringsfas så starka att strukturkrisen inte fick omedelbart genomslag. Något nytt i strukturanalytiskt hänseende kan därmed spåras, en strukturkrise som av institutionella skäl är långt utdragen i tiden och som inte är omedelbart synlig. Med andra ord har den svenska ekonomin sedan 1970-talet karaktäriserats av en oförlöst strukturkrise. Först helt nyligen tycks den ha brutit ut med full kraft.

Frågan är nu om det snabbt skall komma en period av genomgripande förändring, som innebär institutionell, organisatorisk och politisk anpassning till den internationella ekonomin, som den svenska är en del av. (Frågan om EG-medlemskap är central här.) Eller kommer olika trögheter att visa sig så starka

att strukturproblemen fortsätter ytterligare en lång tid?

Referenser

- Dahmén, E, [1950], *Svensk industriell företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939*. IUI, Stockholm.
- Dahmén, E, [1988], "Development blocs' in Industrial Economics". *Scandinavian Economic History Review*, vol 1, s 3-14.
- Dahmén, E, [1980], "Hur studera industriell utveckling?" I Dahmén, E, & Eliasson, G, *Industriell utveckling i Sverige. Teori och verklighet under ett sekel*. IUI, Stockholm.
- Eklund, K, [1980], "Long Waves in the Development of Capitalism". *Kyklos*, s 383-419.
- Krantz, O, [1984], "Konsumtion av offentligt producerade tjänster". I Schön, L, & Krantz, O, "Om den svenska konsumtionen under 1800- och 1900-talen. Två uppsatser". *Meddelande från ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet*, nr 35.
- Krantz, O, [1986], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Transporter och kommunikationer 1800-1980*. Lund.
- Krantz, O, [1987a], *Utrikeshandel, ekonomisk tillväxt och strukturförändring efter 1850*. Lund.
- Krantz, O, [1987b], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Offentlig verksamhet 1800-1980*. Lund.
- Krantz, O, [1987c], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Husligt arbete 1800-1980*. Lund.
- Krantz, O, [1991], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Privata tjänster och bostadsutnyttjande 1800-1980*. Lund.
- Krantz, O, & Schön, L, [1983], "Den svenska krisen i långsiktigt perspektiv". *Ekonomisk Debatt*, årg 11, nr 7, s 478-486.
- Ljungberg, J, [1987], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Deflaterer för varuproduktionen 1885-1955*. Lund.
- Maddison, A, [1991], *Dynamic Forces in Capitalist Development. A Long-Run Comparative View*. Oxford University Press.
- Pettersson, L, [1987], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Byggnads- och anläggningsverksamhet 1800-1980*. Lund.
- Schön, L, [1988], *Historiska nationalräkenskaper för Sverige: Industri och hantverk 1800-1980*. Lund.

- Schön, L, [1993], "40-årskriser, 20-årskriser och dagens ekonomiska politik". *Ekonomisk Debatt*, årg 21, nr 1, s 7-18.
- Solomou, S, [1987], *Phases of Economic Growth, 1850-1973. Kondratieff Waves and Kuznets Swings*. Cambridge University Press.
- Svennilson, I, [1954], *Growth and Stagnation in the European Economy*. UN Publications, Geneve.
- Åkerman, J, [1943], *Ekonomisk teori II*. Lund.
- Åkerman, J, [1949], "Strukturgränser i svensk industrialism". *Ekonomisk Tidskrift*.
- Åkerman, J, [1961], "Fyra metodologiska moment". *Ekonomisk Tidskrift*.